

УДК 614.253(07)

ЕВТАНАЗИЯ: РЕАЛИЗАЦИЯ ПРАВА НА СМЕРТЬ ЧИ ПОРУШЕНИЕ ПРАВА НА ЖИЗНЬ

EUTHANASIA: IMPLEMENTATION OF THE RIGHT TO DEATH OR VIOLATION OF THE RIGHT TO LIFE

Бондаренко Д.Ю.,
студентка III курсу

Юридического института Национального авиационного университета

Шапенко Л.О.,

*старший преподаватель кафедры теории та истории держави і права
Юридического института Национального авиационного университета*

Статтю присвячено дослідженню такого неоднозначного та складного явища як евтаназія, легалізація якого залежить від відповіді на запитання щодо його сутності. У цьому контексті розглянуто два протилежні погляди на те, чим є зазначене явище: порушенням права на життя чи реалізацією права на смерть. Розглядаючи питання про необхідність надання евтаназії легальної форми з різних точок зору (філософської, етичної, релігійної, медичної та юридичної), автори доходять висновку про те, що закріплення на законодавчому рівні в сучасних соціально-економічних та політичних умовах такої форми позбавлення від страждань тяжкохворих не вирішить основної проблеми, навпаки, сприятиме вчиненню дій, які суперечать нормам моралі та справедливості.

Ключові слова: евтаназія, легалізація, право на життя, право на смерть.

Статья посвящена исследованию такого неоднозначного и сложного явления как эвтаназия, легализация которого зависит от ответа на вопрос о его сущности. В этом контексте рассмотрены два противоположных взгляда на то, что представляет собой указанное явление: нарушение права на жизнь или реализацию права на смерть.

Рассматривая вопрос о необходимости предоставления эвтаназии легальной формы с разных точек зрения (философской, этической, религиозной, медицинской и юридической), авторы приходят к выводу, что закрепление на законодательном уровне в современных социально-экономических и политических условиях такой формы облегчения страданий тяжелобольных не решит основной проблемы, наоборот, может способствовать совершению действий, которые противоречат нормам морали и справедливости.

Ключевые слова: эвтаназия, легализация, право на жизнь, право на смерть.

The article is devoted to researching of the controversial and complex phenomenon as euthanasia, legalization of which depends on the answer to the question about its essence. In this context, we consider two opposite views on the meaning of the mentioned phenomenon: is it violation of the right to life or the right to death. Considering a question about necessity of granting legal form to euthanasia from different points of view (philosophical, ethical, religious, medical, juridical), authors come to the conclusion that legal fixation in the modern socio-economic and political conditions in our country of such a form of liberation from suffering for seriously ill patients will not solve the underlying problem, but instead contribute to commit acts, which are contrary to morality and justice.

Key words: euthanasia, legalization, the right to life, the right to die.

Постановка проблеми. «Право на життя» – здається, що це просто три звичні для будь-кого з нас слова, проте їх дійсну сутність людство намагається досягнути вже не одну тисячу років. Одним із найважливіших аспектів цієї проблематики є вирішення питання щодо того, чи можна вважати задоволення прохання людини про «легку, безболісну смерть» (евтаназію) легальним проявом реалізації її невід'ємного права на життя. Дослідження сутності явища евтаназії в суспільстві є багатовекторним процесом, оскільки потребує ґрунтовного аналізу з медико-деонтологічної, етико-філософської та юридичної точок зору.

На сучасному етапі розвитку людства гостро постає питання співвідношення морального права на евтаназію та його нормативного закріплення. Головним елементом процесу розробки законодавчої бази, що регулює питання легалізації евтаназії, має стати всебічний розгляд ряду факторів і чинників, які є індивідуально-характерними для кожного окремого суспільства (країни). Також для з'ясування суті та здійснення оцінки всіх «за» і «проти» легалізації згаданого явища необхідно проаналізувати суспільні відносини, які складаються між індивідами внаслідок висловлення прохання окремої особи про позбавлення її життя, а також безпосередньо у процесі реалізації явища евтаназії.

Стан дослідження. В Україні законодавчо закріплена заборона евтаназії, тому у вітчизняній правовій доктрині важко знайти ґрунтовну працю з питань дослідження проблем спричинення смерті людині на її прохання. На теренах колишнього СРСР наявність у структурі інституту прав людини так званого «права на легку смерть» розглядали С. Бородін, Т. Вергелес, З. Гладун, В. Глушков, О. Іванюшкін, М. Ковальов, Ю. Крелін, Н. Крилова, М. Малєїна, А. Маліновський, С. Рудєва, В. Селіванов та деякі інші науковці.

Метою статті є висловлення власної думки щодо відповіді на питання, що становить собою явище евтаназії в сучасних умовах: порушення права на життя чи реалізація права на смерть (як складового елемента права на життя).

Виклад основного тексту. Ще за часів життя видатних античних філософів (зокрема, Конфуція, Піфагора, Аристотеля, Епікура, Августина) наголошувалось на тому, що «ми не можемо судити про

смерть, коли не пізнали, що таке життя» [1, с. 159]. Аналізуючи це судження в контексті дискусії про надання евтаназії легальної форми, вбачаємо негативну позицію: особа не повинна вдаватися до евтаназії, адже процес пізнання життя є вічним і неспинним, тому не варто втручатися в закони Всесвіту, тим паче, стороннім людям – виконавцям евтаназії. Зазначена вище думка виступає контраргументом до тези одного з перших прибічників легалізації евтаназії – Ф. Бекона: «Обов'язок медика не лише в тому, щоб відновлювати здоров'я, але й у тому, щоб пом'якшувати страждання, викликані хворобою, а якщо недуг визнано невиліковним, лікар повинен забезпечувати пацієнту легку і мирну кончину. Адже немає на світі блага більшого, ніж подібна евтаназія» [2]. Про застосування евтаназії як блага для тяжкохворого і його оточуючих говорили також Сократ, Платон, З. Фрейд.

Бачимо, що однакості в думках найвидатніших мислителів минулого з приводу ставлення до явища «легкої смерті» не було. Сьогодні ця тема залишається не менш дискусійною, на підтвердження чого варто навести узагальнені аргументи як прибічників, так і супротивників легалізації евтаназії в сучасних соціокультурних та політико-правових умовах. Отже, спершу коротко проаналізуємо поаспектно позицію «Евтаназія як реалізація права на смерть».

У філософському аспекті згадане явище уявляється перехідною стадією від життя до смерті, яка не повинна бути страждальницькою і принизливою для людської гідності. Варто враховувати «егоїстичні» мотиви, притаманні будь-якій людині як такій, перш за все «бажання вмерти гідно». Як не парадоксально це звучить, та підтвердження такої думки зустрічаємо у Вольтера, який зазначив, що «якщо все втрачено і немає надії, життя – це ганьба, а смерть – борг» [3].

З юридичної точки зору існування та законодавча охорона через закріплення в нормативних джерелах права на життя передбачає право на прийняття рішення щодо автономного розпорядження власним тілом, в тому числі і прийняття рішення про необхідність застосування евтаназії (реалізація права на смерть).

Варто враховувати також і медичний аспект досліджуваної проблематики. Якщо безнадійно хворого («безнадійність» стану якого визначається з ура-

хуванням суб'єктивно-індивідуальних обставин та статистики рівня смертності серед пацієнтів з аналогічним діагнозом) чекає важка, нестерпна, мученицька і недалека (в конкретно визначений термін) смерть, евтаназія дійсно може виступати в якості останнього засобу припинення страждань хворого.

Зі згаданим аспектом переплітається так званий «принцип доцільності» (економічності): припинення тривалих і безрезультатних заходів щодо підтримки життя важкохворих із метою використати певні засоби (апаратуру, препарати) для реанімації пацієнтів із меншим ступенем уражень (із більшими шансами на життя).

Серед тих, хто не заперечує можливість легалізації евтаназії, також існують певні суперечки. У першу чергу через різні погляди на те, які умови неодмінно повинні бути дотримані під час самої процедури евтаназії. Зокрема, науковці постсоціалістичних країн (колишнього СРСР), висловлюючись за евтаназію, спираються як на першоджерело на погляди А. Коні, який ще у 20-х рр. минулого століття визнавав її допустимість у виняткових випадках, коли є такі умови: свідоме і стійке прохання хворого, неможливість полегшити страждання хворого відомими засобами, точна, безсумнівна доведеність неможливості врятувати життя, що встановлена колегією лікарів за обов'язкової одностайності, попередження органів прокуратури [4, с. 226]. На сьогодні принципово нових аргументів щодо умов легалізації евтаназії не висувається, проте вони трактуються дещо ширше, зокрема таким чином:

- повнолітня, дієздатна особа, яка про неї просить, є невиліковно хворою у термінальній стадії хвороби, що підтверджується письмовим висновком консилиуму лікарів відповідно акредитованого закладу охорони здоров'я чи наукової установи, висловленим одностайно;

- невиліковний хворий має перебувати у свідомості, бути об'єктивно поінформований своїм лікарем (ст. 34 Основ законодавства України про охорону здоров'я) про діагноз та можливі результати лікування [5] і добровільно, свідомо дійти рішення про необхідність прийняття смерті через нестерпність страждань, про що він подає письмову заяву (за наявності родичів – за погодженням із ними) для розгляду в суді;

- заява підлягає негайному розгляду в судовому засіданні лише колегіальним складом суду з метою забезпечення критичної оцінки поданої заяви;

- ухвала суду, прийнята одностайно, протягом доби має бути доведена до відома невиліковно хворого та його лікаря;

- лікар зобов'язаний продовжити вжиття всіх необхідних заходів для максимально можливого знеболення перебігу хвороби – аж до настання невідвротної смерті невиліковно хворого;

- порушення лікарем обов'язку знеболення має тягнути застосування кримінальної відповідальності.

Зважаючи на прагнення нашої країни увійти в якості рівноправного члена до європейського спів-

товариства, варто звернутися до досвіду країн Європейського Союзу (в контексті вирішення питання надання явищу евтаназії легальної форми), для яких згадана проблематика є доволі актуальною. Адже поступове наближення до уніфікації економіко-політичних та правових сфер країн-учасниць союзу породжує необхідність вироблення більш-менш однакових нормативних рішень.

Наразі законодавче закріплення права особи на евтаназію у первинному її розумінні здійснене у країнах Бенілюкс. Першою країною ЄС, в якій відповідне право людини було визнане на найвищому законодавчому (конституційному) рівні, стали Нідерланди. Так, ще в 1993 р. урядом було ухвалено постанову, відповідно до якої лікаря, котрий допоміг невиліковно хворому пацієнту накласти на себе руки, не можна було переслідувати за підозрою у вчиненні вбивства. У результаті наступного року у країні було зареєстровано 2216 випадків евтаназії [6]. Саме у Нідерландах найвиразніше відчувається перетин економічних міркувань і «культури евтаназії». Думки населення з приводу етичності евтаназії як явища можуть бути різними. Однак негативним побічним продуктом політики, яка дозволяє лікарям практикувати евтаназію, є розмивання табу на припинення людського життя. Внаслідок цього ідея припинення життя пацієнта «заради його власного блага» лише за згодою родини, а не самого пацієнта (а іноді навіть і без згоди родини), зустрічає все менше опору, і така практика поступово починає прийматися суспільством. Згідно з даними NRC Handelsblad, авторитетної нідерландської газети, сьогодні в цій країні щорічно відбувається 10000 випадків лікарського припинення життя пацієнта «з гуманних міркувань», хоч залишається неясним, наскільки багато таких «припинень» відбувається без згоди пацієнта або його родини [7]. Як зауважують голландські правозахисники, часом лікарі, замість використання новітніх лікувальних технологій для продовження життя пацієнтів, на жаль, просто дозволяють їм помирати.

Отже, бачимо, наскільки тонкі межі між конструкціями «свобода розпорядження правом на власне життя (в контексті права на його припинення)» і «втручання у процеси життєдіяльності з боку третіх осіб, що може перерости у свавілля, небезпечне для життя хворих, що знаходяться на межі життя і смерті».

Тож тепер вдамося до розгляду декількох важливих аргументів, які безпосередньо впливають на формування точки зору з приводу неприпустимості явища евтаназії у сучасних умовах.

У загально-філософському аспекті в основі формулювання будь-якої суспільної думки лежить культурна традиція народів. У країнах Європи вона розглядає людське життя в якості найвищого блага, найбільшої цінності. Легалізація ж евтаназії призведе до девальвації цієї цінності. До того ж, це не буде слугувати засобом розв'язання філософських проблем життя і смерті, а лише усуне їх насильницьким шляхом.

З релігійної точки зору (зокрема, у християнстві як провідній європейській релігії) аксіоматичними є принципи «життя є даром Божим і лише Він може дати чи забрати його», а також заборони «не вбий», «любоби ближнього» тощо.

Щодо закріплення легалізації евтаназії у правових нормах, варто зауважити, яким чином це вплине на суспільну свідомість. Адже з точки зору суспільної психології, усе узаконене вважається таким, що заохочується державою. Тому з метою уникнення «зайвого клопоту» особи (медичні працівники, родичі) з невисоким рівнем моральної культури можуть просто перетворити таке індивідуально значуще право для хворого на фікцію, вдаючись до вигідного для себе «зловживання правом», проте «руками» самого хворого.

У контексті застосування евтаназії у медичній практиці варто згадати, що ще Гіппократ зазначав: «Я не дам нікому смертельного засобу і не вкажу шлях до такої цілі» [8]. Сьогодні саме ця частина славнозвісної «Клятви» і є тим каменем спотикань у практичній діяльності медичних працівників. Рішення про застосування евтаназії чинитиме деморалізуючу дію як на хворих, так і на медперсонал («навіщо боротися за життя до кінця, якщо можна «без мороки» забезпечити «легку смерть»?»). Також варто врахувати прецеденти діагностичних помилок, адже критеріїв «невиліковності» певної хвороби сьогодні чітко не існує.

Вагомим аргументом супротивників евтаназії визначають також і те, що її легалізація може спричинити паралізацію наукового прогресу: якщо можливість позбавлення життя важко- чи невиліковно хворого буде дозволена законодавцем, медперсоналу не доведеться відшукувати нові методи полегшення страждань; ученим-біологам, генетикам не доведеться винаходити нові засоби боротьби із прогресуючими за кількістю модифікацій і штамів недугами.

Нарешті, варто також звернути увагу на «людський (вольовий) фактор»: рішення про евтаназію може бути хоч і усвідомленим, проте поспішним і невваженим, адже у хворобливому стані практично неможливо уникнути так званих «вад волі» – помилок примусового волевиявлення внаслідок зовнішніх впливів (насильства, погроз, шантажу тощо). Легалізація ж евтаназії може стати підґрунтям для неприпустимого тиску щодо деяких соціально-уразливих груп населення (інвалідів, старих), представники яких начебто і хочуть ще пожити, але водночас не бажають бути «марним і важким тягарем» для суспільства, в першу чергу – для рідних.

Варто згадати, що на боці супротивників евтаназії виступає також Європейський суд із прав людини у Страсбурзі, який вважає справедливою заборону на евтаназію у національних законодавствах; комісія із прав людини ООН зауважує, що процес евтаназії, який розгортається, призведе до «баналізації» добровільної смерті, перетворить евтаназію в буденне явище [9, с. 23].

Висновки. Таким чином, авторами розглянуто головні аргументи представників «різних сторін» барикад в абстрактному протистоянні «евтаназія: реалізація права на смерть чи порушення права на

життя». Звичайно ж, дана проблематика в першу чергу торкається тих невиліковно хворих, хто в муках очікує смерті. Однак моральний бік цієї проблеми ґрунтовно зачіпає ще десятки, а можливо, й сотні тисяч людей: політиків і правників, які повинні прийняти відповідні закони, а згідно з ними й конкретні юридичні рішення щодо евтаназії конкретної особи; близьких і рідних цієї особи, які повинні погодитися з достроковою смертю свого родича; лікарів, які, поперше, повинні прийняти правильне, безпомилково-професійне рішення щодо стану хворого, по-друге, виконати процедуру спричинення смерті. Таким чином, у процесі евтаназії бере участь, як мінімум, чотири категорії людей: безпосередньо хворі, які просять про легку смерть, політики-правники, родичі і лікарі. Проте всі вони мають однакове право – право на вільний вибір, а швидше, на свавільне рішення: одні – жити чи не жити; другі – надавати чи не надавати законне право на дострокове припинення життя; треті – давати чи не давати згоду на неприродну смерть близької людини; четверті – про можливість чи неможливість полегшити страждання хворого відомими засобами, про безсумнівну доказовість неможливості врятувати життя, про той чи інший «легкий» набір лікарських засобів здійснення евтаназії і, насамкінець, про те, чи бажає той чи інший конкретний лікар (чи лікарі) здійснити цю процедуру.

Одностайного вирішення проблеми надання сприяння спричинення «легкої смерті» легальної форми, мабуть, ніколи не буде ні на внутрішньодержавному, ні на міжнародному рівнях. Адже, як відомо, скільки людей – стільки й думок, а тим паче – щодо такого глибоко філософського питання. Отже, суперечки між супротивниками та прибічниками евтаназії тривають. Так званого «примирення» сторін, мабуть, не буде доти, доки соціум не вирішить, ким є людина щодо власного життя – власником чи сторожем. Повертаючись до релігійних аспектів, можна сказати так: «Якщо власником, то людина вільна робити так, як їй забажається, якщо сторожем, то якийсь час вона може «награбовувати» майно, але потім справжній власник (Бог) може й суворо спитати» [10, с. 159].

Що стосується питання існування фактів евтаназії в Україні, то офіційну статистику навряд чи можна знайти. Перш за все тому, що де-юре вона в Україні заборонена. Проте варто зауважити, що задекларовані в нормативних актах положення в нашій країні часто не мають відображення в реальному житті. Тому хотілося б відповісти ярим супротивникам евтаназії словами Б. Спінози: «Той, хто хоче створити справжню науку про мораль, повинен не висміювати людські вчинки, не проклинати їх, а намагатися зрозуміти». Дійсно, прохання людини позбавити її життя часом є досить обґрунтованим і зрозумілим. Унаслідок відсутності необхідного лікування через брак матеріальних коштів здійснюється пасивне вбивство, винних в якому важко знайти: чи це лікар, який, намагаючись врятувати, виписав дорогий препарат; чи родина, котра не має фінансів, щоб його купити; чи держава, яка за браком бюджету не може здійснити такі допоміжні видатки; чи негативні сто-

рони науково-технічного прогресу, що викликають все новіші й складніші хвороби.

Зазираючи у майбутнє, хотілося б побачити, що рівень соціально-економічного розвитку в нашій державі підвищиться, а медична наука матиме все більше засобів для боротьби з недугами будь-якої

складності. Головним завданням для населення має стати виховання в собі почуттів добра, справедливості, чесності, любові та співчуття до ближнього. Можливо, якщо б ці характеристики реалізовувались кожною людиною в її повсякденному житті, ніколи б і не виникло питання, «бути» чи «не бути» евтаназії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Шпачук А.О. Евтаназія: правові та етичні аспекти / А.О. Шпачук // Вісник Академії адвокатури України – 2012. – № 3 (25) – С. 159-163.
2. Бекон Ф.О достоинстве и приумножении наук. Сочинения : в 2 т. – Т. I. – М. : «Мысль», 1971. – 590 с. – (Философское наследие).
3. Мамонтов П.В. Эвтаназия: убийство или милосердие? // [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://bukvar.su/medicina-zdorove/128826-Evtanaziya-ubiystvo-ili-miloserdie.html>.
4. Хімченко С.А. Доктринальні підходи до проблеми легалізації евтаназії в Україні / С.А. Хімченко // Актуальні проблеми держави та права : зб. наук. праць. – О., 2010. – № 55. – С. 225-233.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 року № 2801-XII (з подальшими змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.
6. Ганущак Ю. Нідерланди легалізували евтаназію // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://postup.brama.com/001130/196_6_2.html.
7. Краус М. Європейська «культура евтаназії», або про сучасні «технології гуманізму» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo/ievropeyska-kultura-evtanaziyi-abo-pro-suchasni-tehnologiyi-gumanizmu>.
8. Гіппократ та його клятва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://horting.org.ua/node/719>.
9. Кліванська А. Право на евтаназію крізь призму практики Європейського суду з прав людини / А. Кліванська // Юридичний вісник України. – 2013. – № 28. – С. 22-23.
10. Бобров О.Е., Сластенко Е.Ф. Проблема жизни и смерти. Эвтаназия: убийство или милосердие? / О.Е. Бобров, Е.Ф. Сластенко // Новости медицины и фармации. – 2004. – № 19-20. – С. 159-160.